

Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi

ISSN:2147-7523

Cilt: 3, Sayı: 2, ss.106-137

Geliş Tarihi : 01.11.2016

Kabul Tarihi : 31.12.2016

Ortadoğu'da Rejim Güvenliğinden İnsan Güvenliğine: Ürdün Örneği

Selahattin Ertürk Çiftçi*

Öz

Ortadoğu'da Büyük Britanya sömürgesi iken İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanmış olan Ürdün; zayıf ekonomisi, yetersiz kurumsal altyapısı ve toplum ile devlet arasındaki sosyo-politik oйдаşmanın zayıflığı sebebiyle bir üçüncü dünya ülkesi örneğidir. Üçüncü dünya ülkeleri, rejimi güvenliğin referans nesnesi haline getiren bir güvenlik konseptine sahiptir. Bu noktada bir üçüncü dünya ülkesi olması açısından Ürdün, uygulamaya çalıştığı güvenlik stratejisi ile hâkim üçüncü dünya güvenlik teorilerine bir alternatif oluşturmaktadır. İnsan güvenliği kavramını daha ileri bir noktaya taşımak için kurulan İnsan Güvenliği Ağı'na üye olan tek Ortadoğu devleti olması açısından Ürdün, güvenlik politikası olarak rejim güvenliğinden insan güvenliğine geçişi ile Ortadoğu'daki diğer devletlerden ve benzeri üçüncü dünya ülkelerinden ayrılmaktadır. Bu çalışmada da Ürdün'ün rejim güvenliği ve insan güvenliğini önceleyen politikalarının ardındaki motivasyonlar incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ürdün, Ortadoğu, Üçüncü Dünya Güvenliği, İnsan Güvenliği, Rejim Güvenliği

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Adnan Menderes Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, ciftci.erturk@gmail.com

Turkish Journal of Middle Eastern Studies
ISSN:2147-7523
Vol: 3, No: 2, 2016, pp.106-137
Received: 01.11.2016
Accepted: 31.12.2016

From Regime Security to Human Security in Middle East: Jordan Sample

Selahattin Ertürk Çiftçi*

Abstract

Jordan, which was a colony of Great Britain until Second World War and gained independence after the war, is a sample of third world state with its weak economy, weak institutional capacity and weak socio-political cohesion between state and society. Third world states make the regime security's reference object of security in their security policies. On the contrary, Jordan, with its security strategies becomes alternative to general third world security theories. By being an only Middle Eastern member of Human Security Network, which aims to take forward Human Security notion, Jordan distinguishes from the other Middle East and third world states. In this article, the motivation of prioritizing regime security and human security in Jordan will be examined.

Keywords: Jordan, Middle East, Third World Security, Human Security, Regime Security

* Master's Degree, Adnan Menderes University, International Relations, ciftci.erturk@gmail.com

1. Giriş

Güvenlik çalışmalarına uzun süre hâkim olan neo-realist ve neo-liberal teoriler, uluslararası sistemde devletlerin güvenlik ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçları ile orantılı ortaya çıkan stratejilerini açıklamak amacıyla bazı kavramlar ortaya koymuşlardır. Hâkim güvenlik anlayışı devletlere ilişkin tehditlerin sadece diğer devletlerden gelebilecek dış kaynaklı bir tehdit olabileceğinden bahsetmektedir. Batı merkezli bir anlayış olmasından kaynaklı olarak güvenlik ile ilgili çalışmalarda ele alınan güvenliğin öznesi olan devlet kendi iç politikasındaki problemleri çözmüştür. Bu problemler güvenlik konseptine dâhil değildir. Devletin güvenliğine ilişkin tehditler askeri nitelikli olup dış kaynaklıdır. Fakat genellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanmış olan üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik ihtiyaçlarını belirlemede bu anlayış yetersiz kalmaktadır. Çünkü bu devletler kendi varlıklarını tehlikeye sokan iç tehditlere sahiptir ve bu iç güvenlik problemleri daha çözülememiştir¹. Üçüncü dünya ülkelerinin Batı tipi bir devlet yapısından farklı olduğundan hareketle farklı bir güvenlik ihtiyacına ilişkin ilk itirazlar Barry Buzan ile ortaya çıkmıştır. Buzan'ın ortaya koymuş olduğu zayıf devlet kavramı üçüncü dünya ülkelerini nitelemektedir². Zayıf devlet olmasından kaynaklı olarak üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik ihtiyaçları da Batı merkezli güvenlik anlayışından ayrılarak devlet güvenliği yerini rejim güvenliğine bırakmıştır.

Ürdün Ortadoğu'da bulunan bir üçüncü dünya ülkesi olarak kabul edilmektedir. Bağımsızlığını İkinci Dünya Savaşı sonrası kazanmış olması, zayıf ve dışarıya bağımlı ekonomik yapısı, yetersiz kurumsal kapasitesi ve homojen bir toplum yapısının bulunmaması bu kabulün temel gerekçeleridir. Üçüncü dünya ülkesi olması sebebiyle de güvenlik anlayışına ilişkin korunan temel değer rejimin güvenliğidir. Rejime yönelik tehditler ise daha çok ülke içindeki sebeplerden kaynaklanmaktadır. Rejim güvenliğini sağlamak amacıyla pek çok üçüncü dünya ülkesi askeri kapasitesini artırma ya da toplum üzerinde baskıcı bir yönetim kurma tarzında stratejiler benimsemiş olsa da, Ürdün bu stratejileri benimsemeyerek diğer üçüncü dünya ülkelerinden ayrılmaktadır. Güvenliğine ilişkin tehditleri sert ve baskıcı bir üslup ile

¹ Keith Krause, "Theorizing Security, State Formation and the Third World' in the Post-Cold War World", *Review of International Studies*, 1998, 24, s. 128.

² Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, New York: University of North Carolina Press 1983, s. 65.

çözmekten ziyade daha barışçıl ve daha reform yanlısı bir yol izlemesi açısından Ürdün, Ortadoğu'daki diğer üçüncü dünya ülkelerine nazaran daha çok göze çarpmaktadır. Ürdün'de rejime yönelik güvenlik tehditlerine karşı uzlaşmacı, reformist bir strateji izlenmiştir. Bu reformist tutum ülkenin Batı ekonomik sistemi ve Batı devlet sistemine daha uyumlu bir hale gelmesini amaçlamaktadır. Bu noktada güvenlik anlayışının sadece devletin güvenliğine indirgenliğine yönelik eleştirilerde bulunan, devlet içinde yaşayan insanların fiziki güvenliği ve refahına dikkat çeken insan güvenliği kavramını dünyada daha üst bir noktaya getirebilmek amacıyla kurulmuş olan İnsan Güvenliği Ağı'na Ürdün'ün üye olması dikkat çeken bir diğer noktadır³.

Bu çalışmada öncelikle üçüncü dünya güvenlik çalışmalarının referans noktaları incelenecektir. Üçüncü dünya güvenlik çalışmalarının ne olduğuna ilişkin genel bir çerçevenin çizilmesinin ardından Ürdün'ün bu güvenlik anlayışına paralel olarak izlemiş olduğu güvenlik politikaları değerlendirilecektir. Her ne kadar bir üçüncü dünya ülkesi olsa da Ürdün'ün insan güvenliğine geçiş sürecini yaşadığından hareketle insan güvenliğinin ne olduğu ve temel aldığı değerler de incelenecektir. Bunun yanında 'İnsan Güvenliği Ağı'na üye olması sebebiyle Ürdün'de rejim güvenliği kavramından insan güvenliği kavramına geçiş sürecinin altındaki temel motivasyonlar nelerdir', 'insan güvenliği çerçevesinde bu ağa üye olmasından itibaren Ürdün tarafından ortaya koyulan insan güvenliği uygulamaları var mıdır', 'Ürdün'deki bu değişimde Kral'ın rolü nedir' gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır. Özellikle rejim güvenliğini ciddi ölçüde tehdit eden Arap Baharı gibi bir süreci atlatan Ürdün'ün, insan güvenliğine ilişkin güvenlik stratejilerini uygulamaya koymada bir sınav olan bu sürecin nasıl idare edildiği insan güvenliği çerçevesinde analiz edilecektir.

2. Ürdün Açısından Üçüncü Dünya Güvenliği ve İnsan Güvenliği

Güvenlik çalışmalarına ilişkin iki temel soru: 'kimin güvenliği' ve 'neye karşı güvenlik' sorularıdır⁴. Bu iki temel sorudan birincisi güvenlikte koru-

³ "Strategic Plan: 2014-2017", Human Security Unit, s. 5-7, 27.05.2016 <https://docs.unocha.org/sites/dms/HSU/HSU%20Strategic%20Plan%202014-2017%20Web%20Version.pdf>.

⁴ Amitav Acharya, "Regionalism and Regime Security in the Third World: Comparing the Origins of the ASEAN and the GCC", Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 143-164), Colorado: Lynne Rienner

nan değeri yani güvenliğin öznesini bulmayı amaçlamakta, ikinci soru ise korunan değere ilişkin yönelen tehditleri belirlemeye çalışmaktadır. Geleneksel güvenlik anlayışında bu soruların cevabı devlet ve askeri kaynaklı dış tehdit iken, üçüncü dünya ülkeleri açısından bu soruların cevaplarının farklılık gösterdiği görülmektedir. Çünkü ilk olarak üçüncü dünya ülkeleri için korunan değer devlet gibi çok geniş kapsamlı bir kavramdan ziyade daha dar kapsamlı devleti yöneten elitlerin güvenliği olan rejimin güvenliğidir. İkinci olarak rejime yönelik tehdit dış kaynaklı olmaktan ziyade devletin içinden kaynaklıdır. Ortaya çıkan bu yapısal farklılıklar Batı merkezli bir güvenlik anlayışı ile üçüncü dünya ülkelerinin güvenlik sorunlarına çözüm bulunamayacağına yönelik eleştirileri doğurmuştur. Hâkim güvenlik anlayışına karşı ilk eleştiriler de Buzan'ın zayıf devlet kavramı ile ortaya çıkmıştır⁵. Buzan'a göre zayıf devlet kavramı devlete ilişkin üç temel sac ayağından birinde ya da daha fazlasında var olan eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu üç temel dayanak; Toplumdaki devlet fikri, kurumsal kapasite ve fiziksel altyapıdır. Böylelikle bu değerlerden herhangi birinde ortaya çıkan eksiklik durumunda o devlet zayıf devlet olarak tanımlanmaktadır⁶.

İnşasını tamamlamış Batılı devletler ile daha inşasını tamamlayamamış bu zayıf devletler arasında, aynı güvenlik ekseninde sorunları değerlendirmek yanlış olacaktır. Çünkü zayıf devletlerin güvenlik tehditleri ve açmazları Batılı devletlerden farklıdır. Zayıf devletlerin yaşamış olduğu açmaza Job, "Güvensizlik Açmazı" adını vermektedir. Güvensizlik Açmazı; Toplum içinde meydana gelen çatışmalarda devletin bu çatışmaları durduracak yeterli güce sahip olmadığı, devletin kendisinin kimi durumda toplumda güvensizliğin kaynağı olduğu ayrıca toplum tarafından rejimin güvenliğine yönelik tehditlerin var olduğu, devletin ve toplumun sürekli duyduğu bir güvensizlik durumudur⁷. Üçüncü dünya ülkeleri kavramı da genellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanmış, ekonomik olarak az gelişmiş, zayıf devlet geleneği ve köklerine sahip devletler için kullanılır.

Publisher 1992, s. 143.

⁵ Brian L. Job, "The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World", Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 11-35), Colorado: Lynne Rienner Publisher 1992, s. 12.

⁶ Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, s. 65.

⁷ Job, "The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World", s. 17-18.

maktadır⁸. Zayıf devlet şartlarını taşımaları açısından üçüncü dünya güvenlik çalışmaları farklılık arz etmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinin bu zayıflığının temel sebebi ise rejimin meşruiyet sıkıntısı ve toplumun devletle entegre ol(a)mamasından kaynaklanmaktadır. Bu iki temel sorun da, devlet inşa sürecinin çok hızlı gerçekleşmesi sonucu meydana gelen eksik devlet inşasından kaynaklanmaktadır⁹. Ayoob'a göre üçüncü dünya ülkelerinin zayıflığı devlet inşasının eksikliği ile alakalı iken Acharya'ya göre ise, bu devletlerin gelecek tehditlere karşı zayıf olmalarının sebebi kaynak, insan ve kurumsal kapasitenin yetersiz oluşu ile alakalıdır¹⁰. Üçüncü dünya ülkelerinin bu zayıflığı aynı zamanda devletlerin karşılaştıkları problemler ile kendi imkânlarıyla baş edememeleri sonucu diğer ülkeler tarafından müdahaleye çok açık olmaları sonucunu doğurmaktadır¹¹.

Üçüncü dünya güvenliği ile alakalı bir diğer farklılık ise tehditlerin kaynağına ilişkindir. Kimi görüşe göre üçüncü dünya ülkelerinde var olan tehditler rejimlere yöneliktir ve bu toplumdaki kaynaklanmaktadır. Toplumun bu tehdidi oluşturmasının sebepleri ise; ekonomik az gelişmişlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik, etnik farklılık ve çatışma, devlet ile toplum arasında sosyo-politik oydaşmanın olmamasıdır¹². Bir diğer görüşe göre ise, üçüncü dünya ülkeleri ulusal güvenlik paradigmasında devletin kendisi vatandaşları açısından en büyük güvenlik tehdidini oluşturmaktadır¹³. Devlet tarafından uygulanan sert ve baskıcı yönetimler ya da iktidara ilişkin toplumda meydana gelen ayaklanmaları bastırma adına devleti yönetenlerin sergilemiş oldukları stratejiler bu duruma en güzel örnektir. Bu noktada iç ve dış tehditler arasındaki yakın ilişki üçüncü dünya ülkelerinde kendini gösterir. Üçüncü dünya ülkelerinde dış güvenliğe ilişkin tehditler iç güvenliğe ilişkin tehditlere dönüşebilmektedir¹⁴. Bu ülkelerde tehditler aynı zamanda

⁸ Raju G. C. Thomas, "What Is Third World Security?", *Annual Review of Political Science*, 2003, 6, s. 205.

⁹ Mohammed Ayoob, "The Security Problematic of the Third World", *World Politics*, 1991, 43(2), s. 267-269.

¹⁰ Amitav Acharya, "The Periphery as the Core: The Third World and Security Studies", *Strategies in Conflict: Critical Approaches to Security Studies Conference*, 1995, s. 7.

¹¹ Mohammed Ayoob, "Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism", *International Studies Review*, 2002, 4(3), s. 45.

¹² Mohamed Ayoob, "Security in the Third World: The Worm about to Turn?", *International Affairs*, 1983, 60(1), s. 46.

¹³ Acharya, "The Periphery as the Core: The Third World and Security Studies", s. 5.

¹⁴ Ayoob, "Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism", s. 35.

sadece askeri nitelikli olarak sınırlı kalmamaktadır. Bu tehdidin yanında kaynak kıtlığı, aşırı nüfus, az gelişmişlik, çevresel kirliliğe ilişkin sosyal, ekonomik, toplumsal ve ekolojik tehditler de devletlerin güvenliğini ciddi bir şekilde tehdit etmektedir.

Üçüncü dünya ülkeleri açısından rejim ve devlet güvenliği çok yakın anlamda kullanılmaktadır¹⁵. Devletin güvenliğinde homojen bir toplumu, sınırları belli toprak parçası ve kurumsallaşmış yapısı ile devlet kavramı çok daha geniş bir anlamı ifade etmekte iken, rejim güvenliği daha dar manada devleti yönetenlerin güvenliğini ifade etmektedir. Üçüncü dünya ülkelerinde devleti ilgilendiren pek çok güvenlik tehditlerine ilişkin gündemler bulunsa da rejim güvenliği diğer tüm sektörlerden daha önemli görülmektedir¹⁶. Rejimin güvenliğini sağlama adına devlet ile toplum arasında görülen en yaygın strateji ise iç savaştır. Devlet ile toplum arasında gerçekleşen bu iç savaş doğal olarak Batılı anlamda belli kuralları ve hukuku olan savaş kavramından farklıdır. Üçüncü dünya ülkelerinde savaşlar meşru bir dayanağa sahip değildir ve eşit iki güç arasından ziyade asimetrik bir şekilde gerçekleşmektedir¹⁷. Devlet ile toplum arasındaki bu gerginliği sonlandırmak adına rejimler ise sıklıkla askerileşme stratejisini tercih etmektedir¹⁸. Bu strateji sade anlamıyla rejimlerin ellerindeki silah kapasitesinin nicel olarak artırmasını değil; aynı zamanda toplumu kutuplaştırarak kendi saflarına toplumdaki asker devşirmesi sürecini de kapsar. Silahlanma ülke içinde bu tarz etkiler yaratsa da zayıf devlet olmalarından kaynaklı olarak ihtiyaç duyulan gerekli silahlara bu ülkelerin kendi imkânları ile ulaşmaları mümkün değildir. Bu da üçüncü dünya ülkelerini büyük devletlere bağımlı yapmaktadır. Fakat Krause'a göre bu bağımlılık devlet açısından kötü değil; tam tersine büyük devletlerin desteğini aldığı izlenimi sayesinde rejimin toplum gözünde meşruiyetinin artmasından dolayı iyidir¹⁹.

¹⁵ Ayoob, "Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism", s. 46.

¹⁶ Mohammed Ayoob, "The Third World in the System of States: Acute Schizophrenia or Growing Pains?", *International Studies Quarterly*, 1989, 33(1), s. 76.

¹⁷ Kalevi J. Holsti, "International Theory and War in the Third World", Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 37-80), Colorado: Lynne Rienner Publisher 1992, s. 47-49.

¹⁸ Michael Barnett ve Alexander Wendt, "The Systemic Sources of Dependent Militarization", Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 97-119), Colorado: Lynne Rienner Publisher 1992, s. 100.

¹⁹ Krause, "Theorizing Security, State Formation and the 'Third World' in the Post-Cold War World", s. 129.

Üçüncü dünya güvenlik çalışmalarında tehditler, stratejiler ve temel kavramlar üzerinde yapılan bu açıklamaların ardından akıllara gelen diğer soru bu devletlerin güvenlik problemlerinin çözümünde hangi yolu izlemesi gerektiğidir. Üçüncü dünyaya ilişkin güvenlik sorunlarının çözümünde Ayoob, bu problemlerin çözümünü Batı tarzı güçlü devlet inşasının tamamlanması olarak görmekte iken, Krause'tan aktaran Kaygusuz'a göre devlet yapısı bölgesel özgünlüklerden beslenmeli ve Batı dışı modeller de düşünülmelidir²⁰. Ortaya çıkan devlet inşasına dayalı bir üçüncü dünya güvenlik çalışmalarına eleştiri olarak bu yaklaşıma karşı geliştirilen Postkolonyal eleştiri bulunmaktadır. Öncelikle bu eleştiri, hiyerarşik bir anlam ihtiva ettiğinden dolayı üçüncü dünya adını reddederek bu ülkeleri nitelemek için küresel güney kavramını kullanmaktadır. Bunun yanında Postkolonyal eleştirinin, küresel güney güvenlik paradigmlarında devlet inşasının Batılı tarzda gerçekleştirilmeye çalışılmasını eleştirerek, özgün bir devlet modeli fikrinde Krause'a yaklaştığı görülmektedir²¹.

Ürdün için üçüncü dünya güvenlik konseptinin yanında incelenmesi gereken bir diğer güvenlik konsepti insan güvenliğidir. Ürdün açısından insan güvenliği kavramının önem arz etmesi 1999 yılında insan güvenliği konseptini geliştirmek ve yaygınlaştırmak için Norveç, Kanada ve Japonya'nın öncülüğünde, ülkelerin bir araya gelerek kurmuş oldukları İnsan Güvenliği Ağı'na üye olmasından kaynaklanmaktadır²². İnsan güvenliği kavramı uluslararası politik sistemde ilk defa 1994 yılında yayınlanan Birleşmiş Milletler'in (BM), İnsani Kalkınma Raporu'nda geçmiştir²³. Buna göre insan güvenliği, güvenliğin öznesinin sadece devlet olduğu ve devlete ilişkin askeri nitelikli tehditlerin dışında başka alanları güvenlik konsepti içerisinde değerlendirmeyen neo-realist bakış açısını reddederek, güvenliğin öznesinin birey ve toplumsal gruplardan oluştuğunu öne sürmektedir²⁴. Kavrama ilişkin geniş bir tanımlama yapılacak olursa: İnsanın yaşamını sürdürebilmesine veya yaşam kalitesini artırmasına engel olabilecek tüm engel ve kısıtlamaların olmadığı bir güven durumudur²⁵. İnsan güvenliğinin

²⁰ Özlem Kaygusuz, "Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları" *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2014, 10(39), s. 41.

²¹ Kaygusuz, s. 43.

²² Bkz. Şevket A. Ovalı, "Ütopya İle Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması", *Uluslararası İlişkiler*, 2006, 10(3), s. 30.

²³ Ovalı, s. 18.

²⁴ Kanti Bajpai, "The Idea of Human Security", *International Studies*, 2003, 40(3), s. 202.

²⁵ Ovalı, s. 19-20.

ne ifade ettiğinden hareketle 1994'te yayınlanan BM'nin raporu ile insan güvenliği konseptinde yeni tehditler belirlenmiştir. Bunlar:

- Ekonomik güvenliğe ilişkin tehditler
- Gıda güvenliğine ilişkin tehditler
- Sağlık güvenliğine karşı tehditler
- Çevre güvenliğine karşı tehditler
- Bireysel güvenliğe tehditler
- Toplum güvenliğine tehditler
- Politik güvenliğe ilişkin tehditler şeklindedir²⁶.

Ortaya koyulan tehditler göstermektedir ki, belirlenen bu yeni güvenlik konsepti ile devletin varlığını ve bekasını önemsemekten ziyade, insanların temel ihtiyaçları ve günlük problemlerine odaklanılmaktadır. Bu sayede bireylerin devlet içinde kendilerini güvensiz hissetmelerinin önüne geçilmeye de çalışılmaktadır. Dolayısıyla İnsan güvenliği, insanın bedensel güvenliği ve bireysel özgürlüğünü güvence altına almaya çalışan bir konsept şeklinde tanımlanabilmektedir²⁷. Ulusal düzeyde belirlenen bu tehditlerin yanında BM tarafından tüm insanlık için güvensiz bir ortam oluşturan küresel tehditler de belirlenmiştir. Bunlar;

- Kontrolsüz nüfus artışı
- Adil dağılmayan ekonomik fırsatlar
- Uluslararası göç
- Çevresel kirlilik
- Uyuşturucu üretimi ve kaçakçılığı
- Uluslararası terörizmdir²⁸.

BM tarafından doksanlı yıllarda ortaya koyulan bu yeni kavram ve kavrama ilişkin tehditler zamanla revize edilmiştir. Bu kapsamda, BM'ye bağlı İnsan Güvenliği Birimi tarafından 2014 yılında hazırlanan stratejik planda insan

²⁶ UNDP, *Human Development Report 1994*, New York:Oxford University Press 1994, s. 24-25.

²⁷ Bajpai, "The Idea of Human Security" s. 217.

²⁸ UNDP, *Human Development Report 1994*, s. 34.

güvenliğine ilişkin üç temel sektörden bahsedilmektedir. Bunlar; Şiddetsiz bir yaşam (Freedom From Fear), refah içinde bir yaşam (Freedom From Want) ve onurlu bir yaşamdır (Freedom to Live in Dignity)²⁹. 1994 yılındaki rapordan farklı olarak bu stratejik belgede onurlu bir yaşam sektörü (Freedom to Live in Dignity) insan güvenliğinin gündemine eklenmiştir. Bu sektörlerden ilki insanın can güvenliğine ilişkin bir saldırı durumu olmamasını ifade etmektedir. İkincisi ise insanın eğitim, sağlık, gıda, barınma gibi temel sosyal ve çevresel ihtiyaçlarının önünde bir tehdit olmaması durumunu ifade etmektedir. Sonuncusunda ise insanların yaşadıkları toplumda sahip oldukları kimliklerini rahatça yaşayabildikleri herhangi bir ırkçılığa, işkenceye ya da ayrıma maruz kalmadıkları bir durum ifade edilmektedir. İnsan güvenliğine ilişkin belirlenen bu sektörler daha önce belirlenen tehditler ile de doğrudan bağlantılıdır. Bu kapsamda terörizm, yoksulluk, işsizlik, organize suçlar, yolsuzluk ve ekonomik güvensizlik günümüzde var olan güvenlik tehditlerindedir³⁰

İnsan güvenliğine ilişkin genel bir değerlendirme çerçevesinde; güvenlik kavramına insan boyutunu da ekleyen ve çok katmanlı bir güvenlik konsepti anlayışı ile insan güvenliği kavramı, çatışma sonrası toplumların güvenlik problemlerine en uygun görünen konsepttir³¹. Bu güvenlik anlayışının temel stratejisi; silahlanmanın azaltılarak, silahlanma giderlerinin insanların sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilmesi amacıyla daha olumlu kanallara transferini hedeflemektedir³². Ortaya konulan bu güvenlik konseptleri Ürdün'ün içinde bulunduğu durum ve izlediği politikalar ile doğrudan alakalıdır. Devletin zayıf yapısı ve rejim güvenliğini sağlamaya yönelik çabaları bakımından Ürdün, üçüncü dünya ülkesi özeliği gösterse de, dünya barışına katkı sağlamak ve devletin yanında bireyin de güvenliğini önemsemesi açısından kendine özgü bir güvenlik konsepti ortaya çıkarmaktadır.

²⁹ Human Security Unit, "Strategic Plan: 2014-2017", s. 5.

³⁰ Bülent S. Ağır, Barış Gürsoy ve Murat N. Arman, "European Perspective of Human Security and the Western Balkans", *Revista de Stiinte Politice*, 2016, 50, s. 43.

³¹ Bülent S. Ağır, "European Perspective of Human Security: From a Conception to Reality?", Ivica Dordevic, Marina Glamotchak, Svetlana Stanarevic ve Jasmına Gacic (Ed.), *Twenty Years of Human Security: Theoretical Foundations and Practical Applications*, Belgrad: University of Belgrad ve Institut Français de Geopolitique-Universite Paris 8 2015, s. 367.

³² Keith Krause ve Oliver Jütersonke, "Peace, Security and Development in Post-Conflict Environments" *Security Dialogue*, 2005, 36(4), s. 456-457.

3. Rejim Güvenliği ve Ürdün

Ürdün Batılı anlamda devlet inşasını tamamlamış olmaktan çok uzaktır. Bunun sebeplerinden ilki, ülke sınırlarının 1921 yılında Britanya tarafından çizilmiş olmasından kaynaklı olarak doğal sınırlarından uzak, yapay bir konumda olmasıdır. Churchill tarafından Ürdün'ü yönetmesi için görevlendirilen Haşimi Hanedanlığı da toplumun içinden gelen bir iktidar olmaktan ziyade, tepeden inme bir özellik göstermektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlığını kazanan Ürdün'ün 1950 yılında Batı Şeria'yı ilhakı ile ülke nüfusu iyice heterojen bir hal almıştır³³. Ayrıca Ürdün sınırları içinde yaşayan Filistinli mültecilere vatandaşlık verilmesi de ileriki dönemde rejimin güvenliği açısından ciddi tehlikeler doğurmuştur³⁴. Sömürge deneyimi, yapay sınırları, devlet ve millet inşasının tamamlanamamış olması gibi sebeplerden dolayı tipik bir üçüncü dünya ülkesi olan Ürdün, aynı zamanda küçük devlet özelliği de göstermektedir. Nüfus, yüzölçüm, ekonomik gelişmişlik, askeri kapasite gibi bir veya birden fazla özellik bakımından zayıf olan devletler olarak tanımlanan küçük devlet kavramı Ürdün'e tam uymaktadır³⁵. Ortadoğu'da yüzölçümü küçük, nüfusu sınırlı, askeri gücü buna bağlı olarak sınırlı ve en önemlisi ülkenin kendini idare edecek yeterli ekonomik kapasitesi olmadığından dolayı uluslararası politikada da etkileri çok sınırlı olmuştur. Kapasiteleri ve etkileri açısından bu tarz devletler küçük olsa da, küçük devletlerin diplomasiyi etkili kullanarak uluslararası politikada avantaj elde etmeleri mümkün olmuştur³⁶. Küçük devletlerin kullanacak oldukları denge diplomasisi aynı zamanda ülkenin kimi durumlarda dış müdahalelere açık bir hale gelmesini de sebep olmaktadır. Ürdün örneğinde devletin toplum içinde asayışı ve devlet sistemini ayakta tutabilmesi için gereken ekonomik gelirleri sağlamak amacıyla diğer devletlerden gelecek olan ekonomik yardımlara aşırı bağlı olması, ülke siyasetinin de bu yardımlara bağımlı bir şekilde gerçekleşmesine yol açmaktadır. Ürdün'ün almış olduğu ekonomik ve askeri yardımlar 1950'lere kadar Britanya tarafından karşılanmakta iken daha sonrasında Amerika ile gerçekleştirilen sıkı ekonomik ve siyasi yakınlaşma sayesinde bu konuma Amerika yükselmiş

³³ Lawrence Tal, "Is Jordan Doomed?", *Foreign Affairs*, 1993, 72(5), s. 46.

³⁴ Bernard Lewis, *Ortadoğu*, Çev. Selen Y. Kölay, 3. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi 2003, s. 424.

³⁵ Nuri Yeşilyurt, "Ürdün'ün Bölgesel Konumu: Küçük Devlet Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2015, 70(2), s. 380.

³⁶ Yeşilyurt, s. 394.

olmakla birlikte zaman zaman Ürdün'ün Körfez ülkelerinden de yardımlar almış olduğu bilinmektedir³⁷.

Ülkenin ekonomik olarak bağımlı yapısının rejim güvenliğini ciddi ölçüde ilgilendirdiği ve dışarıya bağımlı kıldığı bir noktada, rejim güvenliğini tehdit eden bir diğer husus ülkede büyük oranda bulunan Filistin kökenli Ürdün vatandaşlarıdır. Filistin kökenli nüfusun, Filistin meselesini Ürdün politik hayatına taşıması ülkeyi olumsuz etkilemektedir. Ayrıca Filistin kökenli vatandaşların, Filistin-Ürdün Federasyonu şeklinde devletin yapısının değişmesine yönelik istekleri rejimin güvenliğini tehdit etmektedir³⁸. Genellikle Batı Şeria'da yaşayan Filistinli kökenli vatandaşlar ile Doğu Şeria'da yaşayan Ürdün yerli kabileleri arasında toplumsal bir birliktelik olmadığı gibi, Filistin kökenli vatandaşlar mevcut iktidarı da meşru görmemektedir³⁹. İktidarın halk tarafından meşru görülmediği bu durumda Ürdün'de rejim, toplumdan gelecek olan tehditlere karşı kendini sürekli tehlike içinde hissetmektedir. 1960'lı yıllarda Kral Hüseyin tarafından Filistin Kurtuluş Örgütü'nün (FKÖ) ülke içinde serbest faaliyet gösterilmesine izin verilmesinin ardından, resmi olmayan rakamlara göre Ürdün nüfusunun yaklaşık %60'ını oluşturan Filistin kökenli halk FKÖ liderliğinde kendilerine has bir milliyetçilik geliştirmiştir. Bunun sonucunda 1970'li yıllarda FKÖ, rejimi tehdit eden bir unsur haline gelmiştir⁴⁰. Fakat FKÖ'nün mevcut rejimin otoritesini sarsmaya yönelik bu tutumu, rejimin güvenliğini sağlama adına kanlı bir şekilde bastırılmıştır⁴¹. Ülkede seçimlerin serbest hale getirildiği, meclisin tekrar açıldığı bir dönemde dahi nüfusun %60'ını oluşturan Filistin kökenli vatandaşların meclis sandalye dağılımında %25 gibi bir oya sahip olması da rejim ile halk arasındaki meşruiyet krizinin sebeplerinden birisidir⁴². Devletin içinde ayrı bir milliyetçilik geliştirilmesi, halkın büyük bir kısmının gözünde devletin meşru görülmemesi, toplum ile devlet arasındaki sosyo-politik oydaşmanın da zayıf kalmasına sebep olmaktadır. Bu durum da Ürdün'de rejim güvenliğini tehdit etmekte, ülkenin rejim güvenliğini sağlamak adına yeterli kaynağının da bulunmaması

³⁷ Lawrence Tal, "Peace for Jordan?", *The World Today*, 1993, 49(8), s. 168.

³⁸ Tal, "Is Jordan Doomed?", s. 45.

³⁹ Tal, "Peace for Jordan?", s. 169.

⁴⁰ Tal, "Is Jordan Doomed?", s. 48-51.

⁴¹ Lewis, *Ortadoğu*, s. 419.

⁴² Dag Tuastad, "A Threat to National Unity – Football in Jordan: Ethnic Divisive or a Political Tool for the Regime?" *International Journal of the History of Sport*, 2014, 31(14), s. 1782.

sebebiyle dış yardımlar ve devamında dış müdahalelere daha çok maruz kalmasına sebep olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı Ürdün’de hanedanlığın temel siyasal öncelikleri rejim ve bütçe güvenliği olmuştur⁴³.

Ürdün’ün, Ortadoğu’daki en büyük ticaret ortaklarından Irak ve Kuveyt arasında çıkan savaş sonucu, ekonomik olarak zayıf bir devlet olmasından kaynaklı olarak ülkenin ekonomisi doksanlı yıllarda iyice bunalıma girmiştir. İki büyük ticaret ortağını kaybetmenin etkisiyle, ülkedeki ticari faaliyetler minimum düzeye inmiş ve Ürdün dış yardımlara daha bağımlı bir hale gelmiştir⁴⁴. Yaşanılan Körfez Krizinin Ürdün siyasi ve ekonomik hayatına olumsuz etkileri çok büyük olmuştur. Ülkenin bu kriz sonunda ekonomik zararı yaklaşık 2,1 milyar dolar olmuştur⁴⁵. Körfez kriziyle bozulan ekonomik ilişkiler sonucu Ürdün, Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bir anlaşmaya varmıştır. Bu anlaşmayla beraber ekonomik sıkışmaya giden Ürdün’de rejimi destekleyen ve daha çok kamu sektöründe çalışan Doğu Şeria’lı yerli halk arasında başlayan isyanlar 1989 kanlı gösterilerine yol açmıştır⁴⁶. Bu gösterilerin rejimin güvenliğine karşı meydana gelen en büyük tehditlerden biri olduğu söylenebilir. Çünkü rejim zaten Filistin kökenli vatandaşları tarafından meşru görülmemekle beraber, kendini destekleyen ve meşru gören halk tarafından da artık meşru görülmemeye başlayınca tehdit ciddi boyutlara ulaşmıştır.

Krizin öncesinde petrol fiyatlarında yaşanan düşüşten kaynaklı ekonomik bunalımdan toplumun dikkatini başka yöne çekmek amacıyla demokratikleşme hareketleri kapsamında meclisin yeniden açılması, FKÖ’yle ilişkilerin yeniden düzeltilmeye çalışılması gibi çabalar da 1989 ayaklanmasını engelleyememiştir⁴⁷. Ürdün’deki ilk liberalleşme çabaları çoğulcu bir görüşe dayalı olmaktan ziyade Batı Şeria’daki Filistin kökenli halkın desteğini almak ve Doğu Şeria’da yaşayan yerli halkın arasında ortaya çıkan huzursuzluğu sonlandırmak içindir. Bu noktada 1989 yılında yapılması kararlaştır-

⁴³ Scott Greenwood, “Jordan’s New Bargain: The Political Economy of Regime Security”, *Middle East Journal*, 57(2), s. 250.

⁴⁴ Karla J. Cunningham, “Factors Influencing Jordan’s Information Revolution: Implications for Democracy”, *Middle East Journal*, 2002, 56(2), s. 245.

⁴⁵ Stanley Reed, “Jordan and the Gulf Crisis”, *Foreign Affairs*, 1990, 69(5), s. 25.

⁴⁶ Glenn E. Robinson, “Defensive Democratizationin Jordan”, *International Journal of Middle East Studies*, 1998, 30, s. 391.

⁴⁷ Nuri Yeşilyurt, “Ortadoğu’da Rejim Güvenliği ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 236.

tırılan seçimlere bizzat Kral önyayak olmuştur⁴⁸. Ürdün'de tarihi süreç içinde rejim güvenliğini tehdit eden durumlara karşı genellikle hanedanlık tarafından toplum üzerinde baskı kurma, askerileşmenin artırılması gibi stratejiler yerine, demokratikleşme ve liberalleşme stratejilerinin izlendiği görülmektedir. Dolayısıyla Ürdün'de meydana gelen demokratikleşme hareketleri, ortaya çıkış süreçleri itibari ile toplumdan gelen bir talep değil, daha çok rejimin güvenliğini sağlama adına tercih edilen, toplumun dikkatini farklı bir noktaya çekme ve avutma stratejisi olarak kullanılmıştır. Ürdün'de meydana gelen demokratikleşme hareketlerine de bu sebeplerden dolayı defansif demokratikleşme adı verilmektedir⁴⁹. İzlenen bu stratejinin sahip olduğu iki temel motivasyon vardır. Bunlardan ilki, Batı'ya uyumlu olma ve şirin gözükmeye vasıtasıyla Batı ülkelerinden gelen yardımın devamının sağlanması, ikincisi ise seksenlerin sonunda İslamcılar tarafından monarşiye karşı gerçekleşen büyük baskıyı yumuşatmak ve İslamcıları nötrleştirmektir⁵⁰. Bu demokratikleşme hareketleri çerçevesinde 1989 sonrası basın özgürlüğü belli oranda genişletilmiş, istihbaratın toplum üzerindeki baskıcı yapısı azaltılmış, keyfi işkence ve göz altılarının azaltılması konularından reformlar yapılmıştır⁵¹. Tanınan bu özgürlüklerin yanında, ayrıca siyasi parti kurma ve politik faaliyetlerde bulunma hakları da tanınarak Ürdün'ün mutlak monarşi yapısı görünüşte meşruti monarşi haline dönüşmüştür⁵².

Ürdün'deki rejim güvenliğini tehdit eden ekonomik ve etnik faktörler karşısında belirlenen stratejiler genel çerçevede değerlendirilecek olursa; öncelikle demokratikleşme sürecinin Kral Hüseyin ile başlayıp, toplumdan gelen bir istek olmaması bu reformların tepeden inme bir yapıya sahip olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Her ne kadar ülke, Kral tarafından atanan kabine ile yönetildiğinden dolayı sınırlı bir demokratikleşme gerçekleştirmişse de; siyasi parti kurma özgürlüğü, özgür seçimler ve basın özgürlüğü demokrasi adına olumlu kazanımlar olmuştur. Bunun yanında otoriter devlet yapısının hala korunması, toplumda İslami parçalanmalar

⁴⁸ Malik Mufti, "Elite Bargains and the Onset of Political Liberalization in Jordan", *Comparative Political Studies*, 1999, 32(1), s. 126.

⁴⁹ Nur Köprülü, "Consolidated Monarchies in the Post-'Arab Spring' Era: the Case of Jordan", *Israel Affairs*, , 2014, 20(3), s. 318.

⁵⁰ Beverley Milton-Edwards, "Facade Democracy and Jordan", *British Journal of Middle Eastern Studies*, 1993, 20(2), s. 193-194.

⁵¹ Robinson, "Defensive Democratization in Jordan", s. 405.

⁵² Greenwood, "Jordan's New Bargain: The Political Economy of Regime Security", s. 254.

gibi normatif demokrasi adına yetersiz bir durum ortaya çıkarmış olsa da; Ürdün, etrafında bulunan daha radikal İslamcı, otoriter Arap milliyetçisi devletlere kıyasla görece iyi konumdadır⁵³. Demokratikleşmenin kısmi gerçekleştiği Ürdün’de bu reformları desteklemesi ve uygulaması açısından Kral Hüseyin’in kişisel rolü büyüktür. Yetkilerinin tartışılmadığı, radikal İslam’ın doğuşu için tüm şartlara sahip olan Ürdün gibi bir ülkede, rejim güvenliğini tehdit eden problemlere karşı demokratikleşme stratejisini seçmek bu reformlardaki liderin rolünü ortaya çıkarmaktadır. Rejimi tehdit eden bir duruma karşı üçüncü dünya ülkelerinde izlenen genel strateji ülke içinde ya da dışında bir düşman yaratarak toplumun ilgisini o noktaya çekme üzerinedir. Bu ülkeyi yönetenler adına başvurulmuş en sık yöntemlerden birisidir. Ayrıca rejimi tehdit eden ayrılıkçı hareketleri susturmada topluma asker ve polis vasıtasıyla baskı uygulamak daha basit bir yol iken; Ürdün’de Kral Hüseyin’in kişisel etkisi ülkede rejim güvenliği adına kullanılan stratejiyi farklılaştırmıştır. Kral Hüseyin’in ülkesinde izlemiş olduğu defansif demokratikleşme, otoriter yöneticilerin makamlarını koruma amacıyla demokrasiyi ve kurumlarını, kendi başlattıkları girişimler ile kendi lehlerine yönelik ülkenin politik hayatını şekillendirdikleri bir yönetim tarzı olmuştur⁵⁴.

4. Ürdün’de İnsan Güvenliği Pratikleri

Rejim güvenliğini sağlama adına gerçekleştirilen demokratikleşme stratejisi ile daha Batı’ya ılımlı bir yol izleyen Ürdün’de, 1999 yılında Kral Hüseyin’in ölüp yerine prens 2. Abdullah’ın geçmesiyle devletin güvenlik konsepti değişime uğramıştır. 1999 yılında kurulan İnsan Güvenliği Ağı’na üye olması sebebiyle Ürdün resmi olarak ülke içinde ve dışında insan güvenliği kavramını güvenlik konsepti olarak uygulayacağını üstü kapalı bir şekilde taahhüt etmiştir⁵⁵. Bu çerçevede Kral Hüseyin’den tahtı devralan Kral 2. Abdullah da babası gibi toplumda meydana gelen huzursuzlukları ve rejime yönelik güvenlik tehditlerinin çözümünde demokratik gelişmeleri daha ileri bir noktaya götürmüştür.

İnsan güvenliğine ilişkin ülkede yapılan reformlardan önce Ürdün’ün Batılı

⁵³ Mufti, “Elite Bargains and the Onset of Political Liberalization in Jordan”, s. 100-102.

⁵⁴ Milton-Edwards, “Facade Democracy and Jordan”, s. 192.

⁵⁵ Ovalı, “Ütopya İle Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, s. 30.

liberal demokratik sistem ve kolektif güvenlik anlayışına uyum sürecinin incelenmesi gerekmektedir. İnsan güvenliği konsepti içinde yer alan konulardan biri olan güvenliğin ulus devlet sınırlarını aşarak küresel bir anlam taşıması açısından Ürdün'ün uluslararası politikada kolektif güvenliğe verdiği katkı önemlidir. Bu çerçevede Kral 2. Abdullah'ın tahta geçtiği 1999 yılında, Hamas'ın Ürdün içinde etkisinin iyice artmasından kaynaklı olarak Kral, Hamas'ın Amman ofisini kapatmıştır⁵⁶. Aslında alınan bu karar, Ürdün'ün Batılı devletlerle birlikte Hamas'ın radikal İslamı temsil ettiği yönünde aynı görüşlere sahip olduğu ve kolektif güvenlik anlayışına kendi imkânları çerçevesinde katkı verdiği şeklinde algılanmalıdır. Nitekim Ürdün gibi küçük üçüncü dünya ülkeleri açısından bölgesel çatışmaları önleme ya da küresel barışı ve düzeni sağlamaya yönelik göstermiş oldukları bu işbirlikleri uluslararası politikada rüşlerini ispatlamada bir fırsattır⁵⁷.

Uluslararası politikada güvenilir bir partner olarak kabul görmesi açısından Ortadoğu coğrafyasında Ürdün'ün en önemli sınavlarından biri de İsrail ile olan ilişkileri olmuştur. 1994'te Madrid'de imzalanan barış anlaşmasından sonra, ülke içindeki İslamcıların serbest seçimlerde mecliste çoğunluk kazanmasının İsrail ile olan ilişkileri tehlikeye atacağından korkulması sebebiyle 2001 ve 2002 yılında seçimler ertelenmiştir⁵⁸. Bu durum şunu göstermektedir ki, Ürdün uluslararası alanda Batılı devletlere şirin gözükmek ve bu devletlerden gelen parasal yardımların devamlılığını sağlamak için yeri geldiğinde bazı demokratik değerleri kendi lehine göre şekillendirmekten kaçınmamaktadır. Ayrıca 2006 yılında gerçekleşen Lübnan Savaşı'nda ortaya çıkan ve Ortadoğu'da giderek artan İran kontrollü Şii yönetimlerin yerine Ürdün, Ortadoğu'da bölgesel barışın sağlanmasında Batı'ya yakın ılımlı İslam modeli olarak kendini lanse etmeye çalışması da yukarıda belirtilen yargıya bir başka örnektir⁵⁹.

İnsan güvenliği kapsamında bahsedilen mottolardan birisi refah içinde ya-

⁵⁶ Laszlo Csicsmann, "Responsible Freedom and National Security: Liberalisation and De-Liberalisation in Jordan under King Abdullah II", *Society and Economy*, 2007, 29(1), s. 108.

⁵⁷ Fen O. Hampson, "A New Role for Middle Powers in Regional Conflict Resolution?", Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 37-80), Colarado: Lynne Rienner Publisher 1992, s. 207.

⁵⁸ Greenwood, "Jordan's New Bargain: The Political Economy of Regime Security", s. 266.

⁵⁹ Csicsmann, "Responsible Freedom and National Security: Liberalisation and De-Liberalisation in Jordan under King Abdullah II", s. 110.

şamdır. Bunun sağlanabilmesi açısından gerekli olan ise ülkenin ekonomik kalkınmasının sürdürülebilir olmasından geçmektedir. Bu noktada doğal kaynaklar bakımından kısıtlı olan Ürdün'ün bu mottoyu kendi imkânları ile başarması zor gözükmektedir. Ülkede pek çok vatandaş düşük hayat standardı, yüksek enflasyon, işsizlik gibi ekonomik problemler yaşadığı bir dönemde Kral toplumun ekonomik olarak kendini güvende hissetmesi açısından 2000 yılında Ürdün'ün Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasını ve ardından da Amerika ile serbest ticaret anlaşması imzalanmasını sağlamıştır⁶⁰. İmzalanan bu anlaşmalar ve uluslararası kurumlar ile sağlanan işbirlikleri doğrudan insan güvenliği adına bir gelişim olarak kabul edilmese de, halkın ekonomik olarak kendini güvende hissetmesi açısından ülke pazarının küresel pazara açılmasına sağlamaya yönelik bu hamleler dolaylı bir insan güvenliği hamlesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim Amerika, Fas, Ürdün, İsrail arasında imzalanan bu serbest ticaret anlaşmasının ilk amacı radikal İslami terörle mücadelede ekonomik kalkınma modelinin uygulanmasıdır. Bu sebeple anlaşma sadece serbest ticareti ilgilendiren ekonomik bir boyutla ilgili değil; aynı zamanda Arap-İsrail ilişkilerinin normalleşmesinde Ürdün'ün bölgesel bir güç olmasını sağlama ve radikal İslam terörüyle mücadelede operasyon ve bilgi paylaşımını kapsayan kolektif güvenlik anlayışına da hizmet etmektedir⁶¹. Ortadoğu'da Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olan ilk ülke olmasının yanında Ürdün, Avrupa Birliği ile Arap ülkeleri arasında serbest ticaret bölgesi oluşturacak Euro-Akdeniz anlaşmasını da imzalayarak Batı ile ilişkilerini geliştirmeye ve ekonomik olarak normalleşmeye çalıştığı görülmektedir⁶². Bu gelişmeler sayesinde Amerika'nın ardından Avrupa Birliği de Ürdün'ün mevcut ekonomik reformlar ile beraber Ortadoğu'da uygun bir partner olduğunu belirtmiştir⁶³. Ülkenin uluslararası pazara açılması ve reform sürecinin ardındaki temel motivasyon ülkeye yapılan ekonomik yardımların devamını sağlamak yönünde olmuştur. Ekonomik yardımların devamı toplumun ekonomik olarak güvende olması ve rejim güvenliğinin sağlanması amacıyla yapılmış olduğundan dolayı dış siyasette Ürdün, Batı yörüngesine girmiş bir ülkedir. Nitekim Kral'ın de-

⁶⁰ Csicsmann, s. 114.

⁶¹ Steven E. Lobell, "The Second Face of American Security: The US-Jordan Free Trade Agreement as Security Policy" *Comparative Strategy*, 2008, 27(1), s. 88-95.

⁶² Warwick Knowles, *Jordan Since 1989: A Study in Political Economy*, New York: I.B. Tauris 2005, s. 82.

⁶³ Csicsmann, "Responsible Freedom and National Security: Liberalisation and De-Liberalisation in Jordan under King Abdullah II", s. 116.

mokratikleşme hareketlerine öncülük etmesinde bu ekonomik yardımların devamlılığını sağlama adına Ürdün'e Batılı devletler tarafından uygulanan siyasal baskının itici bir güç olduğu da görülmektedir⁶⁴.

2002 yılından itibaren insan güvenliği adına rejim tarafından “Önce Ürdün”, “Hepimiz Ürdünüz”, ve “Değişim Muhafızları” gibi projeler devreye sokulmuştur⁶⁵. Öncelikle 2002 yılında ortaya atılan “Önce Ürdün” kampanyasının rejimin toplumu; sosyo-ekonomik kalkınma, sosyal adalet, eğitim, siyasal eşitlik ve katılım gibi ülke içi meselelere yönelterek, Amerika-İrak ve İsrail-Filistin meselelerinden kaynaklı Pan-Arap sorunlarından uzak tutmak için izlediği bir strateji olduğu gözlenmektedir⁶⁶. Basın tarafından da bu kampanyalar Kral'ın bölgesel sorunlara karşı yürüttüğü bir modernleşme projesi olarak görülmektedir⁶⁷. “Önce Ürdün” kampanyasının ardındaki temel motivasyona bakıldığında; toplumsal güvenliği, bireysel güvenliği ve refahı sağlama adına doğrudan rejimin bir amacı olmadığı görülmektedir. Fakat rejim kendi güvenliği için dış kaynaklı tehditlerin iç kaynaklı bir tehdiye dönüşmesini engellemek amacıyla, biraz da zorunluluktan topluma ilişkin meselelere yöneldiği görülmektedir. Sosyal adalet, eğitim, ekonomik imkânların düzeltilmesi gibi hususlar insan güvenliği kavramının motorlarından refah içinde yaşam ve onurlu yaşamı gerçekleştirmeye yönelik reformlar olarak görülebilir. “Önce Ürdün” kampanyası kapsamında sosyo-ekonomik dönüşüm planı 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Böylelikle yeni iş imkânlarının yaratılması, yoksullukla mücadele, yaşam kalitesinin artırılması, parlamenter demokrasinin geliştirilmesi, hukukun üstünlüğü, hesap verilebilirliğin artırılması gibi konularda reform yapılması amaçlanmıştır⁶⁸. Bu konuda gerçekleştirilen bir diğer reform hareketi ise “Hepimiz Ürdünüz” forumları olmuştur. Bu forumlarda halkın problemleri ve devletin beklentilerine yönelik bir konsensüs oluşturmak adına bir zemin oluşturulmuş ve bu meseleler tartışılmıştır. Bu süreç sonucunda ortaya çıkan

⁶⁴ Mohamed A.A. Abu-Rumman, “Ürdün'de 1989-2005 Arası Demokratik Dönüşüm”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009, s. 198.

⁶⁵ Maria Hantzopoulos ve Roozbeh Shirazi, “Securing the State through the Production of ‘Global’ Citizens: Analyzing Neo-Liberal Educational Reforms in Jordan and the USA”, *Policy Futures in Education*, 2014, 12(3), s. 374.

⁶⁶ Greenwood, “Jordan’s New Bargain: The Political Economy of Regime Security”, s. 266.

⁶⁷ Ahmed Shihab-Eldin, “Jordan First: A King’s Modernization Motto Obscures a Palestinian Past and Iraqi Present”, 20.05.2016, <http://www.huffingtonpost.com/ahmed-shihabeldin/jordan-first-a-kings-mode>

⁶⁸ Greenwood, “Jordan’s New Bargain: The Political Economy of Regime Security”, s. 266.

deklarasyonda politik, ekonomik ve sosyal güvenlik konularında ilk başta reformların gerçekleştirilmesi gerektiği yer almıştır⁶⁹. Bunun yanında Kral 2. Abdullah tarafından gerçekleştirilen diğer reform girişimleri; Amman mesajı, eğitim reformu, bilgi ve teknoloji reformu, sağlık reformu, yaşlı ve engelliler için bakım reformları, konut reformu, ziraat reformu, enerji reformu, bilimsel araştırmalara ve gençlere destek bursları ve Akabe özel ekonomik alanının oluşturulmasıdır⁷⁰. Görüldüğü üzere gerçekleştirilen tüm bu reformlar ve reformlarda toplumun isteklerinin göz önünde bulundurulması insan güvenliği açısından büyük bir kazanımdır. Uygulamaların pratiğe dönüşmesi ve verimliliği yer yer tartışılrsa da Ürdün'e komşu Suriye, Lübnan, Irak gibi ülkelerde insanların daha can güvenliği sağlanamaz durumda iken Ürdün'ün devlet yoluyla bu meseleleri konuşması önemli bir adımdır. Reformların içinde özellikle eğitim reformu insan güvenliğine hizmet açısından diğerlerinden ayrılmaktadır. Toplumun uzun vadede şekillendirmeyi amaçlayan bu reformlarla aynı zamanda demokrasiyi topluma yerleştirmek, teknolojik ilerlemeyi sağlayarak oluşturulacak olan modern ve insani değerleri önemseyen bir Ürdünlü kimliği ile ulusal güvenliğin sağlanması amaçlanmaktadır⁷¹.

İnsan güvenliği ile alakalı konulardan en önemlilerinden birisi, ülke genelinde insan hakları ile ilgili yaşanan gelişmelerdir. Ürdün'de 2000 yılında Kraliyet İnsan Hakları Komisyonu olarak kurulan kurum, 2002 yılında Ulusal İnsan Hakları Kurumu'na dönüştürülmüştür⁷². Amman'da kurulan bu kurumun amacı; Ürdün'ün bölgesel ve uluslararası insan hakları sözleşmelerini imzalamasını sağlamak, ülkede insan haklarının uygulanmasını gözetlemek ve yeni gelişmelere ülkenin ayak uydurmasında yardımcı olmaktır⁷³. İnsan haklarının ülkede uygulanmasında gözlemci konumunda bulunacak bir kurumun varlığına izin vermek Ürdün için önemli bir gelişmedir. Özellikle insan haklarının keyfi ihlallerinin önüne geçilerek in-

⁶⁹ MOPIC, "We are all Jordan - Final Declaration", 22.05.2016, <http://inform.gov.jo/en-us/By-Date/Report-De...>

⁷⁰ KingAbdullah, "Initiatives", 24.05.2016, http://kingabdullah.jo/index.php/en_US/initiatives/listing/cid/1.html

⁷¹ Hantzopoulos ve Shirazi, "Securing the State through the Production of 'Global' Citizens: Analyzing Neo-Liberal Educational Reforms in Jordan and the USA", s. 377.

⁷² Sonia Cardenas ve Andrew Flibert, "National Human Rights Institutions in the Middle East", *Middle East Journal*, 2005, 59(3), s. 411.

⁷³ Michael Vicente Perez, "Human rights and the rightless: the case of Gaza refugees in Jordan", *The International Journal of Human Rights*, 2011, 15(7), s. 1045.

sanların kendilerini rejimden gelecek tehditlere karşı güvende hissetmesi sağlanmış olacaktır. Bu noktada irdelenmesi gereken bu kurumun hangi motivasyonlar ile kurulduğudur. İnsan haklarına saygılı bir devlet ve toplum inşası için mi yoksa politik meşruiyeti artırmak için mi? Ürdün'de de böyle bir kurumun kurulmasında daha çok kurumun politik araç olarak kullanılmasının düşünüldüğü görülmektedir. Özellikle rejim dışı gruplar tarafından rejimin insan haklarını ihlal ettiği yönünde gerekçelerle suçlanmasının önüne geçmek için bu tarz kurumlar kurulmaktadır⁷⁴. Kurumun, rejim meşruiyetini sağlamak için politik bir araç olarak görülmesi ve kurumun başına eski Ürdün BM elçisinin atanması, Ürdün'ün iç ve dış pek çok eleştiriyeye maruz kalmasına sebep olmuştur⁷⁵. Yine bu kurumun ülkedeki insan hakları gelişim raporunda hükümete yönelik eleştirilen herhangi bir konunun bulunmaması, işkence, kötü muamelenin ülkede hiç yaşanmadığının raporda gösterilmesi, raporun geçerliliği hakkında akıllarda soru işaretleri uyandırmaktadır⁷⁶. Ulusal İnsan Hakları Kurumu'nun Ürdün'de normatif bir insan hakları kavramını gerçekleştirmek amacıyla kurulmadığı görülmektedir. Bunun yerine daha çok politik ve ekonomik gerekçeler öne çıkmaktadır. Rejimin insan haklarının ihlali ile suçlanmasının önüne geçilmeye çalışılmış, ayrıca Batı'ya karşı insan haklarına saygılı ılımlı bir İslam devleti imajı çizilmeye gayret edilmiştir. Ülkenin ekonomisinin büyük ölçüde dış yardımlara dayanmasından dolayı, Batılı devletlerin ekonomik yardımları bir sopa şeklinde kullanarak ülkenin insan haklarına saygılı bir devlet olması yönünde baskıları sonucunda bu kurumlar kurulması ekonomik gerekçelerdendir. Bu sebepler neticesinde kâğıt üzerinde insan hakları kavramı ülkede yerleştirilmeye ve kurumları kurulmaya başlansa da Batılı anlamda bir insan hakları konusunda olgunluk kazanıldığını söylemek zordur. Bu konuda Amerika tarafından hazırlanan insan hakları raporuna göre işkence ve gözaltı standardına ilişkin yasal düzenlemeler bulunsa da, kötü muamele, keyfi gözaltı ve ifade özgürlüğünün engellenmesi gibi bazı problemler yüzünden Ürdün'ün insan haklarına saygılı bir devlet standardından uzak olduğu görülmektedir. Bunun yanında internet erişiminin kısıtlanması, adil yargılanma ile ilgili endişelerin bulunması, özel hayatın gizliliği-

⁷⁴ Cardenas ve Flibbert, "National Human Rights Institutions in the Middle East", s. 413.

⁷⁵ Tom Pegrarn, "Global human rights governance and orchestration: National human rights institutions as intermediaries", *European Journal of International Relations*, 2015, 21(3), s. 609.

⁷⁶ Cardenas ve Flibbert, "National Human Rights Institutions in the Middle East", s. 429.

ne devletin uymaması insan hakları ile ilgili yaşanan problemlerdendir⁷⁷. İnsan hakları konusunda yaşanan bu olumsuzluklara rağmen Ürdün'de hükümet dışı insan hakları organizasyonların aktivistleri yapmış oldukları gösterilerden dolayı tutuklanmamıştır⁷⁸. Tutuklamaların olmaması devletin insan hakları konusunda kısıtlayıcı ve baskıcı bir yönetim izlemediğine yönelik bir işarettir.

İnsan güvenliğinde önemli konulardan birisi de kadınların sosyal hayattaki rolünün artırılmasıdır. Bu konuda Ürdün'de Kral'ın eşi Kraliçe Rania yurtiçi ve yurtdışında ülkenin imajında önemli bir rol oynamaktadır. Kadın haklarının genişletilmesi, Ürdünlü kadınların ülke dışından erkeklerle evlenmesine izin veren kanun gibi değişiklikler Kraliçe sayesinde gerçekleşmiştir⁷⁹.

Ürdün'de kaydedilen bu olumlu gelişmelere rağmen Gazze'den gelen yüz yirmi bin civarındaki mültecinin durumu ise oldukça kötüdür. Bu insanların yaşadıkları problemlerden ilki mülteci kamplarının aşırı kalabalık ve zayıf altyapı sistemine sahip olmasından kaynaklı sıkıntılardır. Ayrıca mültecilere ilk ve ortaokul düzeyinde eğitim verilse de üniversite eğitimi imkânı verilmemektedir⁸⁰. Mültecilere ilişkin diğer ülkelerden pek çok yardım alınmasına rağmen ülkenin kendi ekonomisi mültecilerin bakımını kaldırmayacak durumda olduğundan dolayı, mültecilerin insan onuruna yakışır şekilde hayatlarını sürdürememesi Ürdün'de insan güvenliği adına görülen eksiklerdendir.

Demokrasinin ülkede gelişmesi adına düzenli ve özgür bir ortamda seçimlerin yapılması öngörülmüş olsa da, Kral'ın gerekli gördüğü durumlarda seçimleri erteleme yetkisinin bulunması, demokrasinin keyfi olarak askıya alınabileceğini göstermektedir⁸¹. Ayrıca politika bağlamında verilmiş gibi gözükken bazı özgürlükler bulunsa da pratikte kimi engeller ile karşılaşıl-

⁷⁷ U.S.DOS, *Jordan 2015 Human Rights Report*, Washington DC: U. S. Government Printing Office 2015.

⁷⁸ Abdullahi A. An-Naim, "Human Rights in the Arab World: A Regional Perspective", *Human Rights Quarterly*, 2001, 23(3), s. 719.

⁷⁹ Chad Spindel, "The People Want to Topple the Regime Exploring the Arab Spring in Egypt, Syria, and Jordan", *SAGE Open*, 2011, s. 5.

⁸⁰ Perez, "Human rights and the rightless: the case of Gaza refugees in Jordan", s. 1037-1039.

⁸¹ Muhsin Awad, "Human rights in the Arab World (2009–10): the impact of wasted chances and the consecration of human rights violations", *Contemporary Arab Affairs*, 2011, 4(1), s. 59.

maktadır. 2007 yılında çıkarılan tartışmalı siyasi parti yasası ile partilerin seçimlere katılabilmesi için ağır şartlar getirilmiş olmasından dolayı pek çok kişi parti adayı olarak değil, bağımsız şekilde seçimlere girmek durumunda kalmıştır. Yine aynı yasayla yerel yönetimlerde belediye başkanları ve belediye meclis üyelerinin yarısının Kral tarafından atanması demokratikleşme adına olumsuz gelişmelerdendir⁸². Ürdün'de herkesin özgürce siyasi faaliyetlerde bulunabileceğine dair olumlu bir imaj oluşturulmaya çalışılsa da, seçimlerin Kral'ın isteğiyle ertelenmesi, halkın içinden gelen kişilerin parti kurarak siyasete atılmasının önündeki ağır kriterler gibi gelişmeler, yaratılmaya çalışılan imajı olumsuz etkilemektedir. Fakat bu durum Ürdün'deki yönetim ile yakın ilişkileri bulunan Amerika ya da Avrupa için çok büyük bir problem oluşturmamaktadır. Çünkü Arap-İsrail çatışmasının durdurulması, bölgedeki çatışmaların azaltılması ve radikal terör ile mücadelede istihbarat paylaşımı sağlaması açısından mevcut rejim uyumlu bir ortaktır. Gerek toplum tarafından ciddi bir insan hakları ve demokrasi talebinin gelmemesi gerek Batı tarafından ülke içi demokrasinin ve insan hakları kavramlarının yerleşmesinin birinci öncelik olarak görülmemesinden dolayı Ürdün'de insan hakları ve demokrasi zaman zaman askıya alınabilmektedir.

2013 yılında Kral 2. Abdullah ile yapılan röportajda, Kral demokratikleşme ve insan haklarına uyum sağlamak amacıyla anayasanın üçte birinin değiştirildiğinden bahsetmiştir⁸³. Kral'ın röportajında bahsettiği bu değişimlerin arkasındaki temel sebep ya da motivasyonlar nelerdir? Gerçekleştirilen bu değişimler ülkede insan güvenliğini sağlamaya yönelik midir yoksa Batı'ya şirin gözükme için kullanılan politik araçlar mıdır? Bu sorulara cevap bulabilmek amacıyla tarihsel süreç içinde rejim güvenliği ve Ürdün'ün ekonomik durumu yakından takip edilmelidir. Çünkü Ürdün özelinde ekonomik ve politik alanda hayata geçirilen stratejiler doğrudan rejim güvenliği ile alakalıdır. Ürdün, yüzölçümü, nüfusu, sanayisi, doğal kaynakları ve ekonomik gelişmişliği bakımından küçük bir ülkedir. Ülkenin ekonomik varlığını sürdürebilmesi bu yüzden büyük oranda gelecek olan dış yardımlara bağlıdır. Uzun yıllar boyu dış yardımlara bağımlı ekonomi modeli o kadar

⁸² Csicsmann, "Responsible Freedom and National Security: Liberalisation and De-Liberalisation in Jordan under King Abdullah II", s. 118-119.

⁸³ King Abdullah II., "Jordan's Security Backbone: Pluralism and National Unity, the Thoughts of His Majesty King Abdullah II of Jordan", *World Policy Journal*, 2013, 30(3), s. 41.

benimsenmiştir ki, yardımların kesilmesi durumunda ülkenin uzun vadede ekonomik olarak ayakta durması mümkün değildir. Körfez Savaşı öncesi destek aldığı ve ticari ilişkilerinin bulunduğu Irak ile yakınlaşmayı tercih eden Ürdün, bu yakınlaşmanın bedelini 1989 kanlı isyanları ile ödemiştir. Savaşta Irak'a yakınlaşmak Batı'dan gelecek ekonomik yardımların kesilmesine ardından da Irak'ın savaşta büyük ekonomik zarar alması sonucu Ürdün'e yaptığı yardımı kesmesi sonucu ülke ekonomik olarak çıkmaza girmiştir. 1989'dan itibaren ise Ürdün'ün Batı'ya yaklaşarak ekonomisini düzelterek yardımları alma adına hem dış hem de iç politikada Batı'yla işbirliği stratejileri izlenmiştir. Ürdün'ün İnsan Güvenliği Ağı'na üye olması da Ortadoğu'da insan güvenliğine katkıda bulunan tek ülke olma adına Batı'dan gelecek olan yardımların devam etmesi ve Batı'nın gözüne girme amacıyla gerçekleştirilmiş bir strateji olarak düşünülebilir.

İnsan Güvenliği Ağı'nın kurulmasına öncülük eden ülkeler Kanada, Norveç ve Japonya'dır. Bu ülkeler aynı zamanda Dünya'da ekonomik gelişmişlik düzeyi yüksek ülkelerdendir. Bu ülkelerin bulunduğu bir ağa girmek; Dünya'da kolektif güvenlik kavramına katkı sağlamak ve bu ülkelere Ortadoğu'ya gelecek olası ekonomik yardımların Ürdün'e gelmesini sağlayacaktır. Nitekim Norveç tarafından Ürdün'e 2000-2015 yılları arasında 450 milyon Norveç Kronu parasal yardım yapılmıştır⁸⁴. Bu miktar ülkenin, komşu ülkelerdeki gibi savaş sebebiyle yıkılıp yeniden yapılanma gibi bir süreç yaşamaması, küçük ekonomik kapasitesi ve nüfusu bakımından küçük bir ülke olması açısından yüksek bir rakamdır. Başka bir örnek ise, Suriye'de ortaya çıkan iç savaşın başlamasından itibaren Kanada'nın bölgedeki devletlere yapmış olduğu toplam 969 milyon Kanada Doları yardımının 411 milyonunun Ürdün'e aktarılmış olmasıdır⁸⁵. Suriyeli mültecilerin Türkiye, Irak, Lübnan gibi diğer komşu devletlere dağıldığı ve mültecilerin çoğunluğunun Türkiye'de olduğu bir uluslararası konjonktürde yardımların neredeyse yarısının Ürdün'e yapılmış olmasının, Ürdün ve Kanada arasında İnsan Güvenliği Ağı sayesinde kurulan yakın ilişkiler sonucu meydana geldiğini düşündürmektedir.

⁸⁴ NORAD, "Norwegian Aid Statistics", 24.05.2016,

<https://www.norad.no/en/front/toolspublications/norwegian-aid-statistics/>

⁸⁵ Derek Stoffel, "Syrian refugee crisis: How Canadian money is helping", 15.05.2016, <http://www.cbc.ca/news/world/jordan-syrian-refugees-marie-claude-bibeau-1.3427721>

5. Ürdün'de İnsan Güvenliğinin Testi: Arap Baharı Süreci

Ürdün'ün insan güvenliği ile alakalı ortaya koymuş olduğu pratikler ve bunların arkasındaki motivasyonlar değerlendirildiğinde ortaya çıkan sonuç, reformların, kavramın normatif gerekliliklerinden ziyade Batılı devletlerin baskısı sonucu ya da beğenisini kazanma adına gerçekleştirildiği yönündedir. Yine de insan güvenliği, insan hakları, demokrasi, özgürlük, liberalleşme gibi kavramlar ülkenin gündemine girmiştir. Dolayısıyla ülke siyaseti ve toplum arasında bu değerlerin olumlu etkilerinin görülmesi mümkündür. Ürdün'de yaşanan Arap Baharı süreci bu duruma en güzel örneklerden birisidir.

Arap Baharı sürecinin Ürdün'e sıçramasında etkili olan en büyük sebep ülkedeki siyasal parti ve oy sistemine ilişkin yasaların değiştirilmesine yönelik talepler olmuştur. Ayrıca Ürdün'de yaşanan Arap Baharı süreci Mısır'dan farklı olmuştur. Mısır'da rejim değişikliği istenirken, Ürdün'de rejim değişikliği yerine Kral tarafından atanan kabinenin istifa ederek seçilmiş kabilenin görev yapması yönünde isteklerde bulunulmuştur⁸⁶. Ürdün'de bulunan İslami Hareket Cephesi ve Müslüman Kardeşler gibi partilerin ülkedeki rejime yönelik radikal değişiklikler talep etmemesinin ardında ise Kral'ın iki binli yılların başından itibaren ülkeyi sert, baskıcı değil, insan güvenliğini ve diyalogu öne çıkararak yönetmesinden kaynaklandığı düşünülebilir.

Rejimin güvenliğine yönelik bir tehdit meydana geldiğinde üçüncü dünya ülkelerinin vereceği tepki genelde halkı baskı altına alarak yıldırma olacaktır. İnsan güvenliği ile bir nebze de olsa tanışan Ürdün'de ise, rejimin tehdit altında olduğu Arap Baharı sürecinde protestoculara yönelik ilk tepki halka parasal yardım paketleri ve maaş zamları sunmak olmuştur⁸⁷. Ekonomik yardımların toplumdaki huzursuzluğu gidermekte yetersiz kaldığını gören rejim, bu sefer gösterilerin ortaya çıkma sebebi olarak gösterilen seçim yasası problemini çözüme kavuşturmak amacıyla Kraliyet Ulusal Diyalog Komitesi'ni kurarak anayasa değişikliğine ilişkin inceleme başlatmıştır⁸⁸. Ayrıca halkın taleplerini iletmesi amacıyla kurulan diyalog

⁸⁶ Köprülü, "Consolidated Monarchies in the Post-'Arab Spring' Era: the Case of Jordan", s. 319-320.

⁸⁷ Nuri Yeşilyurt, "Jordan and the Arab Spring: Challenges and Opportunities", *Perceptions*, 2014, 19(4), s. 172.

⁸⁸ Martin Beck ve Simone Hüser, "Jordan and the 'Arab Spring': No Challenge, No

komitesinin yanında, konunun anayasal değişikliği gerektirmesi nedeniyle Kraliyet Anayasa İnceleme Komisyonu da kurulmuştur. Bu komite çalışmaları sonucunda ise 42 maddelik anayasa değişikliği önerisinde bulunmuştur⁸⁹. Seçim yasası üzerinde yapılan istekler sonucunda 29 Mart 2011 yılında gerçekleştirilen değişiklik ile güvenlik güçlerine oy hakkı ve seçim bölgelerinden kadın aday çıkarabilme hakkı getirilmiştir. Aslında yaşanan bu gelişme daha çok rejimin işine gelmiştir. Bir kamu görevlisi olarak güvenlik güçleri, genellikle rejimin meşruiyet kaynağı olan yerel halktandır. Dolayısıyla onlara verilen oy kullanma hakkı rejimin meşruiyetini artırmıştır. Yapılan değişikliklere rağmen politik hayatta gerilimin yoğun yaşandığı ve protestocuların rejim tarafından gelen teklifler karşısında daha fazla talepkar tavırları Arap Baharı sürecinde gerilimi azaltmak adına sürekli kabinenin Kral tarafından değiştirilmesi gerekliliğini doğurmuştur⁹⁰. Bu kabine değişiklikleri öyle bir hal almıştır ki, 14 ay gibi kısa bir sürede Kral tarafından 4 defa başbakan değiştirilmiştir⁹¹. Ürdün’de meydana gelen gösterilerde rejimin izlediği tavır da diğer komşu Arap ülkelerinde izlenen stratejilerden farklıdır. Mısır, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerde protestoculara karşı yasaklayıcı ve kısıtlayıcı uygulamalar getirilirken, Ürdün’de bu uygulamaların rejime karşı grupları daha da radikalleştireceği düşüncesiyle baskıcı bir uygulama yapılmamıştır⁹². Yine başka bir örnekte Suriye’de Arap Baharı sürecinde istihbarat servislerinin halkı yıldırma adına pek çok çabaları bulunsa da, Ürdün’deki istihbaratın halkı sindirmeye yönelik herhangi bir girişimi olmamıştır. Ayrıca, Ürdün güvenlik güçlerine gösteriler boyunca asla şiddet kullanılmaması gerektiği yönünde kesin talimatlar verilmiştir. Bir yılı aşan gösteriler boyunca sadece iki kişi ölmüş, onlar da polis yüzünden ölmemiştir. Polis ve göstericiler arasında yakın bir bağ kurularak polis ve rejim düşmanlığı oluşmamıştır. Hatta dört polis hakkında göstericilere aşırı güç kullanma yönünde soruşturma açılması, rejimin göstericilerin hakkını ne kadar gözettiğinin somut bir göstergesi olarak sunulmuştur⁹³. Gösterilerde halka karşı gösterilen bu

Change?”, *Middle East Critique*, 2015, 24(1), s. 86.

⁸⁹ Yeşilyurt, “Jordan and the Arab Spring: Challenges and Opportunities”, s. 172.

⁹⁰ Köprülü, “Consolidated Monarchies in the Post-‘Arab Spring’ Era: the Case of Jordan”, s. 319-323.

⁹¹ Yeşilyurt, “Jordan and the Arab Spring: Challenges and Opportunities”, s. 184.

⁹² Yeşilyurt, s. 176.

⁹³ Spindel, “The People Want to Topple the Regime Exploring the Arab Spring in Egypt,

özgürlükçü ortama rağmen, ülkede yerleşmeye çalışan IŞİD'e karşı sert önlemler Batı'nın da takdirini almıştır. Ürdün tarafından Batı ile uyumlu ve ılımlı bir Krallık modeli çizilerek, bölgesel barışın mevcut rejimin yıkılmadan da sağlanabileceğine yönelik bir rol model çizilmeye çalışılmıştır⁹⁴. Ürdün'ün bu çabaları sonucunda Arap Baharı sürecinde 1 milyar dolara yakın bir meblağ ile en fazla parasal yardım alan Ortadoğu devleti olduğu görülmektedir⁹⁵. Batının Arap Baharı sürecinde genelde protestocu grupları desteklediği görülürken Ürdün özelinde neden Kral ve onun yönetimi desteklenmiştir? Batı'nın bu desteği, Ürdün'deki rejimin Batı ile uyumlu ve Batılı çıkarlar çerçevesinde hareket etmesinden kaynaklanmaktadır. İnsan güvenliği kavramının ülkeye yerleştirilmesi, İnsan Güvenliği Ağı'na üye olunması da Ürdün'ün Batı ile yakınlaşma çabalarının bir sonucudur. Politik amaçlarla gerçekleştirilen bu stratejiler de Arap Baharı sürecinde Ürdün'deki rejimin güvenliğini sağlamasında etkili olmuştur. Nitekim, Batı'nın Ürdün rejimini desteklemesi, yerli halkın çoğunluğunun Filistin kökenli olan göstericilere şüpheyle yaklaşması ve Kral 2. Abdullah'ın reformcu Kral imajı sayesinde gösteriler zamanla azalmış ve Ürdün'deki hayat eskisine dönmüştür⁹⁶.

Ürdün'de meydana gelen Arap Baharı süreci ülkede insan güvenliği kavramının yerleşip yerleşmediği yönünde başarılı bir test olmuştur. Her ne kadar insan güvenliği kavramıyla ülkenin tanışması, Ürdün'ün ekonomik çıkarları ve rejim meşruiyeti gibi politik sebeplerle gerçekleşmiş olsa da, bu kavramların belli ölçüde halkı ve rejimi olumlu etkilediği görülmektedir. İfade özgürlüğü, siyasal faaliyetlere katılma, toplumda kimliğini özgürce yaşayabilme gibi normların Ürdün'de Arap Baharı sürecinde test edildiği ve rejimin bu normları içselleştirdiği görülmektedir. Böylelikle gelinen noktada normatif bir insan güvenliği kavramının ülkede yerleştiğini söylemek her ne kadar zor olsa da, Ortadoğu ülkelerindeki baskıcı yönetimler ve insanın can güvenliğinin dahi bulunmadığı çatışmaların yanında, Ürdün göreceli olarak insan güvenliğine geçiş aşamasında başarılı bir konumdadır.

Syria, and Jordan", s. 6.

⁹⁴ Yeşilyurt, "Jordan and the Arab Spring: Challenges and Opportunities", s. 177.

⁹⁵ Beck ve Hüser, "Jordan and the 'Arab Spring': No Challenge, No Change?", s. 90.

⁹⁶ Yeşilyurt, "Jordan and the Arab Spring: Challenges and Opportunities", s. 182-183.

6. Sonuç

Sömürge geçmişi, toplumsal bir uyumun yokluğu, yapay sınırları, toplumla devlet arasındaki düşük sosyo-politik oйдаşması, zayıf ekonomisi ve kurumsal kapasitesi ile Ürdün tipik bir üçüncü dünya ülkesidir. Üçüncü dünya ülkesi olmasının yanında ayrıca yüzölçümü, nüfusu, askeri ve ekonomik kapasitesi bakımından da küçük bir devlettir. Devletin, güvenliği sağlayacak sosyal, ekonomik ve kurumsal kapasitesinin yeterli olmaması Ürdün'de toplumun ve rejimin her an kendini tehlike içinde hissetmesi sonucunu doğurmaktadır. Ürdün'deki yaşanan bu güvensizlik durumu Job'un ortaya koyduğu güvensizlik açmazı ile daha net anlaşılmaktadır. Bu noktada üçüncü dünya ülkelerinde rejim ve toplumun güvenliğinin sağlanmasında kullanılan en temel stratejiler, askerileşme ve baskıcı yönetimler kurma olmuştur. Fakat Ürdün'de bu hâkim yaklaşım farklılık göstermektedir. Kral Hüseyin döneminde başlayan toplumdaki güvensizliği tırmandıran ve rejim güvenliğini tehdit eden olaylara karşı reformist bir karşı politika izlenmiştir. Böylelikle toplum ve rejim arasındaki anlaşmazlıklar radikalleşmeden çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Ürdün'ün rejimi tehdit eden bu durumlardan sadece demokratik reformlar ile kurtulması mümkün olmamıştır. Aynı zamanda dışarıdan gelen parasal yardımlara karşı büyük bir bağıllık da meydana gelmiştir.

Kral Hüseyin'den sonra tahta geçen Kral 2. Abdullah da babasının belirlediği vizyonda ülkenin güvenlik politikasını belirlemiştir. Böylelikle 1999 yılında insan güvenliği kavramının dünyada uygulanmasını sağlamak ve insan güvenliği kavramını daha ileri bir noktaya taşımak için kurulan İnsan Güvenliği Ağı'na Ürdün'ün üye olması bu çerçevede bir mantık taşımaktadır. Ürdün'de rejimi destekleyen ve meşrulaştıran kesim, yerli Ürdün halkıdır. Bu halkın da büyük bir kısmı kamu sektöründe çalışmaktadır. Dolayısıyla devlet, toplumu memnun etmek amacıyla ekonomisini sürekli ayakta tutmak zorundadır. Küçük bir ülke olması, kaynaklarının kendi ekonomisini ayakta tutacak kadar yeterli olmaması gibi sebeplerden dolayı ülke dış parasal yardımlara sürekli muhtaçtır. İnsan Güvenliği Ağı'nın kurulmasına öncülük eden Japonya, Norveç, Kanada gibi ülkeler ise Ürdün'e bu parasal yardımın devamını sağlayabilecek ekonomik güce sahip ülkelerdir. Ürdün açısından bu devletler ile aynı platformda bulunmak, bu devletlere uyumlu bir ortak olduğunu göstermek bölgeye yapılacak olan parasal yardımlarda Ürdün'ün ayrıcalıklı bir yer edinmesini sağlayacaktır. Bu politik ve ekono-

mik çıkarlar neticesinde, Ürdün'ün insan güvenliği kavramını politik bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Sadece politik amaç uğruna bu ağa üye olduğu yönündeki açıklamalar da yetersizdir. Ürdün gibi, krallığın olduğu ve Kral'ın otoritesinin sorgulanmadığı bir ortamda insan güvenliği kavramı ile ülkenin tanışmasında Kral'ın kişisel rolü de önemlidir. Nitekim her ne kadar insan güvenliği kavramı ülke gündemine politik bir amaç uğruna girmiş olsa da, gerek Kral'ın vizyonu gerek de Batılı devletlerin baskıları sonucu insan güvenliğinin temel normları olan şiddetsiz yaşam, refah içinde yaşam ve kimlikli bir yaşama ilişkin kriterler toplumda ve rejimde olumlu değişimler yaşatmıştır. Arap Baharı süreci bu tezi destekleyen en önemli örnektir. Ürdün'ün komşu ülkelerinde bu süreçte insanlar baskı altında, işkence, zulüm, canları ve mallarının güvenliği tehlike altında yaşamakta iken Ürdün'de rejim karşıtı gruplar özgürce eylemlerini gerçekleştirmiş, bu gruplara karşı rejimden baskıcı bir uygulama gerçekleşmemiştir. Aksine ekonomik, siyasi, toplumsal reformlarda halkın istekleri de göz önünde bulundurularak diyalog kanalları hep açık tutulmuştur. Mevcut gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda insan güvenliği kavramının daha emekleme aşamasında olduğu Ürdün, Ortadoğu'da insan güvenliği konusunda en çok gelişim göstermiş ülkelerden birisi konumundadır.

Kaynakça

Kitap ve Makaleler

Abdullahi A. An-Naim, "Human Rights in the Arab World: A Regional Perspective", *Human Rights Quarterly*, 2001, 23(3), ss. 701-732.

Amitav Acharya, "Regionalism and Regime Security in the Third World: Comparing the Origins of the ASEAN and the GCC", Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 143-164), Colorado: Lynne Rienner Publisher, 1992.

Amitav Acharya, "*The Periphery as the Core: The Third World and Security Studies*", *Strategies in Conflict: Critical Approaches to Security Studies Conference 1994*, Toronto, 1995, March, ss. 1-19.

Barry Buzan, *People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations*, New York: University of North Carolina Press, 1983.

Bernard Lewis, *Ortadoğu*. Çev. Selen Y. Kölay, 3. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2003.

Beverly Milton-Edwards , “Facade Democracy and Jordan” *British Journal of Middle Eastern Studies*, 1993, 20(2), ss. 191-203.

Brian L. Job, “The Insecurity Dilemma: National, Regime, and State Securities in the Third World”, Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 11-35), Colorado: Lynne Rienner Publisher, 1992.

Bülent S. Ağır, “European Perspective of Human Security: From a Conception to Reality?”, Ivica Dordevic, Marina Glamotchak, Svetlana Stanarevic ve Jasmina Gacic (Ed.), *Twenty Years of Human Security: Theoretical Foundations and Practical Applications*, Belgrad: University of Belgrad ve Institut Français de Geopolitique-Universite Paris 8, 2015.

Bülent S. Ağır, Gürsoy , Barış ve Arman, Murat N., “European Perspective of Human Security and the Western Balkans”, *Revista de Stiinte Politice*, 2016, 50, ss. 41-54.

Chad Spindel, “The People Want to Topple the Regime Exploring the Arab Spring in Egypt, Syria, and Jordan”, *SAGE Open*, 2011, ss. 1-7.

Dag Tuastad, “A Threat to National Unity – Football in Jordan: Ethnic Divisive or a Political Tool for the Regime?”, *International Journal of the History of Sport*, 2014, 31(14), ss. 1774-1778.

Fen O. Hampson, “A New Role for Middle Powers in Regional Conflict Resolution?”, Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 37-80), Colorado: Lynne Rienner Publisher, 1992.

Glenn E. Robinson, “Defensive Democratization in Jordan”, *International Journal of Middle East Studies*, 1998, 30, ss. 387-410.

Kalevi J. Holsti, “International Theory and War in the Third World”, Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 37-80), Colorado: Lynne Rienner Publisher, 1992.

Kanti Bajpai, “The Idea of Human Security”, *International Studies*, 2003, 40(3), ss. 195-228.

Karla J. Cunningham, “Factors Influencing Jordan’s Information Revolution: Implications for Democracy”, *Middle East Journal*, 2002, 56(2), ss. 240-256.

Keith Krause ve Jütersonke, Oliver, “Peace, Security and Development in

Post-Conflict Environments” *Security Dialogue*, 2005, 36(4), ss. 447-462.

Keith Krause, “Theorizing Security, State Formation and the ‘Third World’ in the Post-Cold War World”, *Review of International Studies*, 1998, 24, ss. 125-136.

King Abdullah II., “Jordan’s Security Backbone: Pluralism and National Unity, the Thoughts of His Majesty King Abdullah II of Jordan”, *World Policy Journal*, 2013, 30(3), ss. 31-47.

Laszlo Csicsmann, “Responsible Freedom and National Security: Liberalisation and De-Liberalisation in Jordan under King Abdullah II”, *Society and Economy*, 2007, 29(1), ss.103-122.

Lawrence Tal, “Is Jordan Doomed?”, *Foreign Affairs*, 1993, 72(5), ss. 45-58.

Lawrence Tal, “Peace for Jordan?”, *The World Today*, 1993, 49(8), ss. 168-171.

Malik Mufti, “Elite Bargains and the Onset of Political Liberalization in Jordan”, *Comparative Political Studies*, 1999, 32(1), ss. 100-129.

Maria Hantzopoulos ve Shirazi Roozbeh, “Securing the State through the Production of ‘Global’ Citizens: Analyzing Neo-Liberal Educational Reforms in Jordan and the USA”, *Policy Futures in Education*, 2014, 12(3), ss. 370-386.

Martin Beck ve Hüser, Simone, “Jordan and the ‘Arab Spring’: No Challenge, No Change?”, *Middle East Critique*, 2015, 24(1), ss. 83-97.

Michael Barnett ve Wendt, Alexander, “The Systemic Sources of Dependent Militarization”, Brian L. Job (Ed.), *The Insecurity Dilemma: National Security of Third World States* içinde (s. 97-119), Colorado: Lynne Rienner Publisher, 1992.

Michel V. Perez, “Human rights and the rightless: the case of Gaza refugees in Jordan”, *The International Journal of Human Rights*, 2011, 15(7), ss. 1031-1054.

Mohamed A.A. Abu-Rumman, , “Ürdün’de 1989-2005 Arası Demokratik Dönüşüm”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Mohammed Ayoob, “Inequality and Theorizing in International Relations: The Case for Subaltern Realism”, *International Studies Review*, 2002, 4(3), ss. 27-48.

Mohammed Ayoob, "Security in the Third World: The Worm about to Turn?", *International Affairs*, 1983, 60(1), ss. 44-51.

Mohammed Ayoob, "The Security Problematic of the Third World", *World Politics*, 1991, 43(2), ss. 257-283.

Mohammed Ayoob, "The Third World in the System of States: Acute Schizophrenia or Growing Pains?", *International Studies Quarterly*, 1989, 33(1), ss. 67-79.

Muhsin Awad, "Human rights in the Arab World (2009–10): the impact of wasted chances and the consecration of human rights violations", *Contemporary Arab Affairs*, 2011, 4(1), ss. 51-61.

Nur Köprülü, "Consolidated Monarchies in the Post-‘Arab Spring’ Era: the Case of Jordan", *Israel Affairs*, 2014, 20(3), ss. 318-327.

Nuri Yeşilyurt, "Jordan and the Arab Spring: Challenges and Opportunities", *Perceptions*, 2014, 19(4), ss. 169-194.

Nuri Yeşilyurt, "Ürdün’ün Bölgesel Konumu: Küçük Devlet Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 2015, 70(2), ss. 377-401.

Nuri Yeşilyurt, "Ortadoğu’da Rejim Güvenliği ve Küçük Devlet: Ürdün Örneği" Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Özlem Kaygusuz, "Devlet İnşası ve Küresel Güneyde Güvenlik: Güçlü Devlet Arayışının Kuramsal ve Siyasal Açmazları", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2014, 10(39), ss. 27-61.

Raju G.C. Thomas, "What Is Third World Security?", *Annual Review of Political Science*, 2003, 6, ss. 205-232.

Scott Greenwood, "Jordan’s New Bargain: The Political Economy of Regime Security", *Middle East Journal*, 2003, 57(2), ss. 248-268.

Sonia Cardenas ve Flibbert, Andrew, "National Human Rights Institutions in the Middle East", *Middle East Journal*, 2005, 59(3), ss. 411-436.

Stanley Reed, "Jordan and the Gulf Crisis", *Foreign Affairs*, 1990, 69(5), ss. 21-35.

Steven E. Lobell, "The Second Face of American Security: The US-Jordan Free Trade Agreement as Security Policy", *Comparative Strategy*, 2008, 27(1), ss. 88-100.

Şevket A. Ovalı, “Ütopya İle Pratik Arasında: Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması”, *Uluslararası ilişkiler*, 2006, 10(3), ss. 3-52.

Tom Pegram, “Global human rights governance and orchestration: National human rights institutions as intermediaries”, *European Journal of International Relations*, 2015, 21(3), ss. 595-620.

UNDP, *Human Development Report 1994*, New York:Oxford University Press,1994.

United States Department of State, *Jordan 2015 Human Rights Report*, Washington DC: U. S. Government Printing Office,2015.

Warwick Knowles, *Jordan Since 1989: A Study in Political Economy* , New York: I.B. Tauris,2005.

İnternet Kaynakları

Human Security Unit, “Strategic Plan: 2014-2017”, New York:United Nations, <https://docs.unocha.org/sites/dms/HSU/HSU%20Strategic%20Plan%202014-2017%20Web%20Version.pdf>, Erişim Tarihi: 27.09.2016.

KingAbdullah, “Initiatives”, http://kingabdullah.jo/index.php/en_US/initiatives/listing/cid/1.html, Erişim Tarihi:24.05.2016.

MOPIC, “We are all Jordan - Final Declaration”, <http://inform.gov.jo/en-us/By-Date/Report-Details/ArticleId/16/We-are-all-Jordan-Final-declaration>, Erişim Tarihi: 22.09.2016.

NORAD, “Norwegian Aid Statistics”, <https://www.norad.no/en/front/tool-publications/norwegian-aid-statistics/>, Erişim Tarihi: 24.10.2016.

Shihab-Eldin, Ahmed, “Jordan First: A King’s Modernization Motto Obscures a Palestinian Past and Iraqi Present”, http://www.huffingtonpost.com/ahmed-shihabeldin/jordan-first-a-kings-mode_b_148589.html, Erişim Tarihi: 20.05.2016.

Stoffel, Derek, “Syrian refugee crisis: How Canadian money is helping”, <http://www.cbc.ca/news/world/jordan-syrian-refugees-marie-claude-bibeau-1.3427721>, Erişim Tarihi: 15.05.2016.